

Порівняння як стилістичний елемент новелістики В. Стефаніка

ЯРОСЛАВ ЧОРНЕНЬКИЙ
(Львів)

Осмилення стилю В. Стефаніка потребує з'ясування лінгвістичної природи та функціонування в контексті окремих стилістичних засобів. Одним з поширених стилістичних засобів у творчій лабораторії новеліста є художнє порівняння. Авторська мова новел В. Стефаніка, у порівнянні з мовою персонажів, витримана, але не скупа на тропи. Ефект емоційної інтенсифікації тієї чи іншої прикмети новеліст часто досягає лише за рахунок вживання художніх порівнянь, що порушує згрублість експресії, проте не кривдить естетики творів.

„Порівняння – часто вживаний у художній літературі засіб створення образності: пояснення одного предмета чи явища за допомогою іншого, подібного до нього, у якому потрібна авторові риса виступає дуже яскраво. Порівняння увиразнюють зображуване, роблять його більш наочним, виявляють ставлення письменника до нього” (Лесин, Пулинець 1965: 289), але подібність у порівнянні необов'язково видима всім, тому художнє порівняння часто містить те, що могло помітити тільки око митця (Пустова 1972: 11).

За допомогою порівнянь відбувається зближення таких віддалених понять як живе й неживе, як матеріальне й духовне; порівняння може стосуватися якості й кількості, емоцій і волевиявлення, тобто у порівнянні особливо виразно виявляється єдність процесів пізнання світу людиною. Інакше кажучи, порівняння свідчать про індивідуальну природу світосприймання, на що в свій час наголошував О. Потебня.

Художнє порівняння відрізняється від логічного семантичною характеристикою, воно передає нову інформацію про даний об'єкт. Ця

інформація додаткова до логічної і називається стилістичною інформацією, яка відповідає змістові категорії естетичного в мові.

Л.Смикалова виділяє три різновиди стилістичної інформації порівняння: експресивну, образну, оціночну. „Експресивна – найбільш поширена і включає поняття посилення та емоційності; образна інформація побудована на категорії мовної образності і пов'язана з семантичною двоплановістю мовних засобів, що реалізують одночасову співвіднесеність з двома поняттями; в основі оціночної стилістичної інформації лежить мовне вираження оцінки предмета, мови з боку суб'єкта-мовця” (Смикалова 1981: 21).

Між художнім порівнянням та метафорою (прихованим порівнянням) інколи виникає проблема відмінності, яка вирішується, на нашу думку, їх граматичною структурою. Порівняння – синтаксично членована конструкція, а метафора – нечленована: вона не існує поза контекстом в той час як порівняння може сприйматися і поза контекстом.

З триєдиним трактуванням порівняння виступає І.Ковалик (Ковалик 1937: 247). Він вказує на те, що художнє порівняння – це стилістичний засіб, побудований на зіставленні двох понять, взятих з різних класів, який поєднує три компоненти: „1) те, що порівнюємо (лат. comparandum), 2) те, з чим порівнюємо (лат. comparatum), 3) те, на основі чого порівнюємо (лат. tertium comparationis)” (Ковалик 1937: 247).

Д.Ашурова 1-ий компонент називає „порівнюване”, а вводячи другий елемент у структуру порівняння – з чим порівнюється об'єкт – виділяється третій компонент художнього порівняння – „нова прикмета” (Ашурова 1970: 15). М.Черемисіна пропонує для першого та другого компонентів відповідно терміни „об'єкт порівняння” та „образ порівняння” (Черемисіна и др. 1974: 10). І.Штенько виділяє тільки два елементи в структурі художнього порівняння – тему та образ (Штенько 1972), щодо класифікації І.Ковалика, то це перший та другий компоненти.

Порівняння В.Стефаніка тісно пов'язані з загальним психологічним кліматом твору та кожного персонажа зокрема і виявити їх підтекст, побачити додаткову інформацію, яку вони несуть, значить ще глибше проникнути в їх зміст.

Ми свідомі того, що вивчення цієї частини мовної практики В.Стефаніка пов'язане з проблемою „слово та образ”, бо саме „уміння віднайти потрібне слово, підмітити деталь, яка мусить бути чимось відзначена, що й зверне нашу увагу” (Бастрыкіна 1974:86), є дуже важливим у створенні словесного образу, а виявлення „специфіки

словесних образів..., що створені зі слів і за допомогою слів” (Виноградов 1963: 94-95) входить до завдань лексичної стилістики.

Найбільш переконливим є підхід до лексичної стилістики, що ґрунтується на вивченні слова і змісту в їх єдності, як підкреслює це О. Бушмін; зазначаючи, що „відношення змісту і форми – це не відношення цілого і частини, ядра і оболонки, внутрішнього і зовнішнього, кількості і якості; це відношення протилежностей, що переходять одна в одну” (Бушмін 1969: 104). Отже, при вивченні образного значення слова В. Стефаніка стилістика має опиратися на досягнення в галузі стилістики художнього мовлення, не боячись неминучого вторгнення в галузь літературознавства.

В. Стефанік відтворює за допомогою порівнянь своє світобачення і світовідчуття, бо порівняння як зображальний засіб – це не тільки форма, але й зміст. Образи порівнянь не тільки служать для більш яскравого, більш рельєфного відтінювання фактів і явищ описуваної дійсності, але й самі по собі розкривають перед нами особливий закуток внутрішнього світу художника, певну сторону його світосприймання, оголюючи нашарування, відкладені в його свідомості з різних років” (Шапіро 1957: 5-6).

Новеліст-художник – ворог багатослів’я. Він не міг терпіти розслаблених, німічних фраз, у яких окремі слова не дзвеніли, а тільки глухо деренчали чи були зовсім німими. Письменник прагнув, щоб кожне повнозначне слово було матеріалізованим згустком людського болю й промовляло на повний голос, було вивіреном на слух і вражало читача, хвилювало й непокоїло його (Лесин 1965: 60).

В. Стефанік використовує порівняння для того, щоб „полекшити уяві читача наглядно й живо відтворити даний образ; вони повинні піднести наглядність образу, зробити його приступним не лише для розуму, але й для уяви” (Домбровський 1923: 38).

Розглянемо специфіку використання порівнянь у мовно-мовленнєвому контексті художніх полотен В. Стефаніка, де чи не найяскравіше виявляється природа цього стилістичного засобу. Майстер слова звертається до нього, щоб відмежуватися від буденного погляду на світ, оформлює слова так, щоб прорити ними новий канал крізь верству вже існуючих значеннєвих стереотипів. Порівняння В. Стефаніка – це водночас і неправда, і істина, що характеризують протиріччя вражень і почуттів автора та персонажів. Новеліст вміє сформувати слова-образи для характеристики буття, які руйнують ієрархію звичного, класифікованого, загальнозрозумілого.

Економність зображення, інколи за допомогою виразної деталі – порівняння на місці докладного опису – в творах В. Стефаніка не утворюють розриву між уявою і відчуттям, навпаки, – порівняння змістовні, повноцінні, перейняті почуттям реального світу, емоційно-експресивні. Автор дбав, щоб обраний для порівняння образ був виразніший, ніж предмет порівнюваний, щоб порівняння було свіже, оригінальне, не старе. Але всі ці вимоги новеліста були підпорядковані не штучній вишуканості, а природним пропорціям мови, що і дає можливість виразно, правдиво передати художнім словом індивідуальний ідейно-тематичний задум. Діапазон порівнянь В. Стефаніка дуже широкий – від звичайного, буденно-протирічного до складного, розгорненого, заглибленого в психологічну підоснову, тонкого і вишуканого. Новеліст не захоплювався тропами, а майстерно творив та винаходив „трафіні порівняння” (Труш 1958: 18).

Автор новел послуговується порівняльними конструкціями з метою: **увирознення оповіді:** *Фурни тото катранє з себе, бо тьи віполчкаю як курву!* [1, 71], *Вже-м тьи, старий, поховала як газду!* [1, 42], *Потряс сивим волоссем, як гривую кованою з ниток сталевих* [1, 65], *Погрозив жініці кулаком, як довбнею* [1, 66], *В хаті студеніше, як у газдівскі стайни* [1, 79]; **підсилення мови дійових осіб:** *О, вже ти такий газда свої жініці, як вербовий заніз у ярмі* [1, 21], *Але я ручки обітну, як вербу підчімхаю* [1, 22], *Чикасте тої смерти, як каня доцу* [1, 46], *Мовчи, не хлипай... підеш у ту Гамеріку як жидівка* [1, 66]; **відображення психічного стану персонажів:** *Ой, легко [йти з рідного села], як каміння гризти* [1, 14], *Тато впав на віз і трясся як лист* [1, 16], *Мої, моспане, будинки, як птаха легка* [1, 30], *Увалила-м два леви, як у болото* [1, 37], *Була застрашена, як вівця* [1, 47], *Глянув на них і цілий заделькотів, як у лихорадці* [1, 56], *Романиха кинулася як опарена* [1, 78]; **створення образних портретних характеристик:** *Твар мала біду як крейда* [1, 15], *Був уріс, як дуб* [1, 18], *Тінь Іванова, як великана* [1, 64]; **змалювання картин природи:** *Як нараз дес заgrimит, як коли би гора завалиласи!* [1, 31], *У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла* [1, 54], *Лиш голубе небо морщиться, як голубе море* [1, 99].

Як об'єкт у порівняннях В. Стефанік використовує **назви рослин та їх частин:** *дуб, гарбуз, лист, верба, цибулі, галузка, дерево, цвіт, лоза, пшениця, лен, квіти, перекотиполе*, які характеризують зовнішній вигляд, внутрішній стан, вдачу персонажів тощо. Наприклад: *А шкода шо-с був уріс, як дуб* [1, 18], *Тато впав на віз і трясся як лист* [1, 16], *Плач і колія*

підкидали сивою головою як гарбузом [1, 17], Але я руки обітну, як вербу підчимаю! [1, 22], Волосє, як лен [1, 27], Ти вже очи віпулиши, як цибулі [1, 34], Нема з неї так нічо, як з отого листка [1, 40], Голова єго [пана] хиталася, як галузка від вітру [1, 56], Та цибух [люльки] розігрався – все вимикав з губів. Як осінній листок на рвучкій воді [1, 56], Підемо світами і розвіємоси, на старість, як лист по полю [1, 67], Всякої біди було багато, але вона розліталася в найрізніші сторони, як надгнилі дерева в старім лісі [1, 70], Ідуть слова, тих співанок, як жовте листє, що ним вітер гонить... [1, 70], То як станеш на свинцїкї торговиці, то так ними усїяно, як білим цвїтом [1, 75], І ходив я по тїм свїті, і гнувся, як лоза для кавалка хлїба [1, 101], І пісня єго душі згїркла, як зігнила пшениця [1, 106], І скакав з могили на могилу, як осіннє перекотиполе [1, 108].

Часто новелїст добирає порівняння з певної вузької сфери, підкреслюючи локальний колорит і специфіку зображуваного. Так, багато у творах В. Стафаника порівнянь, об'єктами яких виступають **назви тварин**: кїнь, курка, пєс, птах, свиня, павук, хруц, саранча, вївця, каня, щєня, лєв, зозуля, голуб, ворона, горобець, риба, звїр, худобина тощо. Наприклад: Штири воли, як слимузи [1, 13], Мой, та же цє покаянїє на увєс свїт, аби жїнка лупила чоловїка як коня! [1, 20], Взяла мїшок на плєчі та й поволїклася додому з дїтьми, як пришиблена курка [1, 25], Мої, моспанє, будинки, як та птаха легка [1, 30], Гуцула гони від хати як пса [1, 32]. Чмакає, як штири свини [1, 33], Божє, божє, таку маєш гьамбу нехарапутну, як у старої конини [1, 33], Стоїть у цєрцькї, як баран недорїзаний [1, 33], Та й пускаєш нитки слини, як павук, такі тонєнькї [1, 34], Та же за тебе була би й сука не пішла, за такого вола невмиваного [1, 34], У тїй хатинї, що лїзе під горб як переварений хруцик, лєжала баба [1, 44], Зависли над бабою, як саранча над сонцєм або як турма ворон [1, 45], Була застрашена, як вївця [1, 47], Чикасте тої смерти, як каня дощу [1, 48], Та й дав їм кусєнь хлїба, а вони, як щєнята коло голої кїстки [1, 51], Я, татку, буду на нїм грати, як з львом бавитися [1, 56], Качьив-єм си по сомомї, як худобина [1, 68], Аби-м ходив, як дика звїрь [1, 70], Мєш купати, як глуха зазуля [1, 83], Виловить нивки, як дрібоньку рибу [1, 95].

Як об'єкти порівняння у В. Стефаника виступають назви металів: золото, олово, срібло.

Наприклад: Здавалося, що ті очі важили, би так, як олово [1, 51], У місячнїм свїтлі розстєлилася на долині рїка, я велика, струя живого срібла [1, 54], Як-єм го віпуцував, то був віпуцуваний, котрє чорний, то як сріблом [1, 70], Адї, днинка, як золото [1, 38]; назви предметів: повісмо, вїхоть,

невід: Твар мала бліду як крейда [1,15], О, вже ти такий газда свої жінці, як вербовий заніз у ярмі [1,21], Будинок як дзигарок віріс на подвір'ю [1,30], А жінка слухає того та як скрипочка увихаєси по хаті [1, 30], Ой, дитинко божжа, минув вік, як в батіг траснув [1,43], Схилений, як би два залізні краки стягали тулуб до ніг [1, 62], Заскреготав зубами, як жорнами [1,66], Понакладає такі хліби, як точила [1,80], Кості як мечі із шкіри вілазьи [1,86], Ще чепірнате таке, як нечисане повісмо [1, 91]. Людські ниви заливає. Як широкий, довгий невід [1,95]; явищ природи: вітер, хмара, дощ, буря, дуга: Сльози падали як дощ [1,17], Світила сходилися всі докупі і грали барвою як дуга [1,18], Бахурі полетіли як вітер [1,42], Завдав на себе та й почав летіти з нею як вітер [1,45], Від жіночого стола надбіг плач, як вітер [1,67], По жінці взьив-єм такі білі воли як сніг [1,75], Лиш голубе небо морицється, як голубе море [1,99], Страшними лицями обернені до неба, як морем голов [1,105], Розспівалася в его душі [пісня] як буря [1,106], Ясно від неї [білої плахти], як від сонця [1,110].

За допомогою порівнянь В.Стефанік створив зорові та слухові асоціативні образи. Зорові асоціативні образи реалізуються в таких порівняннях як, наприклад:

Антін по сім слові гатить руками у землю, як у камінь [1,14], Як від умерлого – такі смутні виходили [1,15], Твар мала бліду як крейда [1,15], Тато впав на віз і трясся як лист [1,16], Сльози падали як дощ [1,17], Сльози пили як вода з нори [1,17], А шкода, що-с уріс, як дуб [1,18], Мури подавалися один д одному, світила сходилися всі докупі і грали барвою як дуга [1,18], Ноги делькотіли як підвіяні і шпоталися [1,1,13], Вершок голови відпав як лупина [1,19], Личко буде, як папірчик, а волосе, як лен [1,27] тощо. Слухові асоціативні образи реалізуються через такі порівняльні конструції: Як дитина за мамов – так заплакала [1,14], Доньки як зазулі до неї говорили [1,1,16], Верещала, як несповна розуму [1,17], Старий схлипав як мала дитина [1,17] тощо.

Отже, тонке чуття слова дозволяє новелістові вловлювати через порівняння подібність між найрізноманітнішими предметами, явищами та ін.

Наприклад: Штири воли, як слимузи [1,13], Лиш поступив-єм си, а вікна в плачь. Заплакали, як маленькі діти [1,14], Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов – так заплакала [1,14], Доньки, як зазулі, до неї говорили [1,16], Плач і колія підкидали сивою головою як гарбузом [1,17], Вершок голови відпав як лупина [1,19], Так гірко пили як кров, кров свою – так кривилися [1,21], Чоловік їв, аж очі вилазили [1,33], Сині нігті були, як єї

сині очі [1,36], Аді, днинка, як золото, а ти ходи по докторях! [1,38], Сонце, як рідна мама, розігрівало старі кості [1,41], У місячному світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла [1,54], Один фотель стояв твердо, як молодий дужий птах, що тримав старого на крилах [1, 56], Ліва рука Івана обвивалася сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі [1,61], Тупо глядів навперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожде слово головою потокував [1,64], Ти з офіцером щодня їдеш як пава бривками [1,236], На стіні відбивається її кругла груди, як гора [1, 233], Всі горобці, як грудка масла [1,236], Ти [росо] так, як мама [1,238], Побігай по лузі, як мотиль будеш [1,247] та інші.

Порівняння В. Стефаник вводить у твори, дотримуючись принципу одиничності як щодо суб'єкта, так і щодо об'єкта. Виводячи назовні сутність предмета, автор уникає плуралізму в структурі стилістичного засобу. Наприклад: *Вода спливала з лиця, як з каменя [1,254], Спнула, як дуда [1,250], Вбігає в ворота таке, як чорт [1,247], Втечу, як вітер [1,247], Ходить тихо, як кітка [1,239], Ти така сліпа, як кертиця [1,239], Догори ліз кінь, як по льоду [1, 61], Я, татку, буду на нім грати, як з львом бавитися [1,56], Вже-м тьби, старий, поховала як газду! [1,42], Твар мала бліду як крейда [1,15], Старий схлипав як мала дитина [1,17], Стоїть у церкві як слуп [1,34], Увалила-м два леви, як у болото [1,37].*

Проте в канві новел В. Стефаника часто зустрічаємо конструкції порівнянь, де функціонує множина: *Сміючі очі, як перли [1,230], Увійшли браття до хати, на столі лежали калачі великі, як воли [1,225], Гудуть як бжолки [1,239], Стояли, як з дуба витесані [1,253], Штири воли, як слимузи [1,13], Як від умерлого – такі смутні виходили [1,15], Доньки, як зазулі, до неї говорили [1,16], Ноги делькотіли як підвіяні і шпоталися [1,18], Та ти нас кілька набивси, що ми ніколи з синців не виходимо, як воли з ярма [1,24], Сині нігті були, як єї сині очі [1,36], Зависли над бабою [чортенята], як саранча над сонцем або як турма ворон над лісом [1,45], Ви гадаєте, що то з паном так говорити, як вам си здає? [1,39] та інші. Наведені вище приклади засвідчують, що автор використовує форми множини в двох елементах структури порівняння, у суб'єкті (те, що порівнюємо) та об'єкті (те, з чим порівнюємо). Множинне узгодження форм структури порівнянь у В. Стефаника зустрічається рідше ніж узгодження структурних елементів в однині. Ще рідше, у порівнянні з обома множинними компонентами структури, новеліст послуговується змішаними конструкціями, оформлюючи структуру порівняння. Наприклад: *Сиджу я та реву, так реву, якби з ні хто наси дер [1,14], Сльози падали, як дощ [1,17], Ноги і**

посиніли від снігу, верещала, як несповна розуму [1,17], Сльози плили як вода з нори [1,17], Мури подавалися один д одному, світила сходилися всі докупі і грали барвою як дуга [1,18], Але я руки обітну, як вербу підчїмхаю! [1,22], Ліпше, синку, увалїт му ноги, як псови, аби тьйгав за собов [1,24], Мої, моспане, будинки, як та птаха легка, шо ледве землі доторкаєси [1,30], Вишні зацвіли, аж молоко капає [1,31], Чоловік їв, аж очі вилазили [1,33], Чмакає, як штири свини [1,33], Сльози мамині капали на Катрусине волосся і пропадали, як вода у піску [1,36], Бахурі полетіли як вітер... [1,42], Здавалося, що ті очі важили би так, як олово... [1,51], Червоні промені сонця вбігали через вікно, як на ратунок, аби зв'язати всі сили докупі [1,56], Говорив так, як всі попи говорять [1,257], Діточки, як орендар [1,257], Аби палахкотіли, як ладан на різдво [1,252] та інші.

Не поодинокі в новелістиці В.Стефаніка порівняння, які охоплюють сукупність усіх характеристик суб'єкта і не потребує доповнень. Наприклад: *Сльози мамині капали на Катрусине волосся і пропадали, як вода у піску [1,36]*. Дане порівняння розкриває трагічну долю матері, яка б рада все віддати, щоб тільки донька була здорова. Материнські сльози зникають у піску, як нужда, що вимела всю живність з хати. У граматичній структурі порівняння іменник *сльози* поєднується з процесуально-дієвим навантаженням дієслів *капали* та *пропадали* й зникає через об'єкт у іменнику *пісок*, який прожерливо поглинає маєтність батьків й заневолює їх при спробі вилікувати доньку.

Дієслово *капали* вказує в порівнянні на дрібні можливості матері, але й вони не допомагають, що стверджує семантика дієслова *пропадали*. У контексті новели *Катруся* знаходимо ще одне порівняння, яке можна, на нашу думку, назвати контекстуальним синонімом до попереднього: *Увалила-м два леви, як у болото [1,37]*. Як перше, так і друге порівняння говорять авторським підтекстом про марність дій: *лиття сліз і витрату грошей*. Ця ж новела дає нам ще два порівняння, які невидимим штрихом пов'язані між собою: *Я за тебе маю у людей честь як за хлопца [1,38]* та *Синку, я на тебе дув як на пінку [1,38]*. У першому з порівнянь об'єктом є іменник чоловічого роду *хлопець*, який пов'язаний з суб'єктом – займенником *ти* за яким особа жіночого роду [Катруся]. Наступне порівняння поєднується з попереднім на граматичному рівні через категорію роду, яка в першому прикладі творить пару жіночий рід – чоловічий рід і є містком для розкриття змісту граматичної структури другого, яка формує пару чоловічий рід – жіночий рід, де суб'єктом

виступає займенникова форма, яка заступає реальний жіночий рід формально вжитим іменником чоловічого роду у кличному відмінку.

Стисло, коротко, за допомогою влучного порівняння В. Стефанік змальовує портрет тяжко хворої Катрусі, порівнюючи її з листком, що відірвався від дерева: *Та, відай, нема ваші дівці віходу. Адіт, як вона горит? Нема з неї так нічо, як з отого листка, шо відчімхнувси від дерева...* [1,40].

Важко, на наш погляд, глибше описати емоційний вияв трагізму через порівняння, як це зробив В. Стефанік у новелі *Синя книжечка*. Трагедія особистого життя, розчарування, безвихідь, *темний світ* попереду – і все це в авторській ремарці-порівнянні: *Антін по сім слові гатить руками у землю, як у камінь* [1,14]. Не менш хвилюючим та емоційно напруженим є вияв порівнянь у контексті новели *Камінний хрест*. Не з легкого життя родина Івана Дідуха [Переломаного] вибирається до Канади. Але в момент прощання з селом *Іван дивився на людий, як той камінь на воду. Потряс сивим волоссем, як гривую кованою з ниток сталевих...* [1,65]. Як камінь тоне в воді, так Дідух – у людях. Він краплина з маси народу, один з каменів, які вкривають дно ріки. За цим порівнянням криється туга за дідизною, жаль за втраченим на горбі здоров'ям, зневіра в тому, що десь там, за океаном, буде краще. Адже на рідній землі задубіли п'яти, порепалися руки, посивів волос.

Заціпеніння, втрата мови, внутрішня боротьба з самим собою й інші особливості характеру й стану душі Івана Дідуха новеліст оформив в одну фразу, з вкрапленим у неї порівнянням: *Не договорював і не пив до нікого, лиш тупо глядів наперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожде єї слово головою потакував* [1,64].

Стилістична роль порівняння здебільшого полягає у виділенні якоїсь особливості завдяки зіставленню з предметом, тому що основна ознака або одна з ознак є водночас і ознакою порівнюючого. Так ознака *білий* характерна для *крейди, снігу, цвіту, муки, хліба, паперу*. Ці слова В. Стефанік використав як об'єкти порівняння при виділенні ознаки *білий*. Наприклад: *Мир подався д воротям. Незабавки з сином. Твар мала бліду як крейда* [1,15], *Тихонько, тихонько, так файно віміє, віміє! Личко буде, як папірчык, а волосє таке, як лен* [1,27], *По жінці взив-єм такі білі воли як сніг* [1,75], *То як станеш на свинці торговиці, то так ними усіяно, як білим цвітом* [1,75], *Понакладає такі хліби, як точила, та такі білі, як з фунтової муки* [1, 80], *Як-єм го віпуцував, то був віпуцуваний, котре*

чорний, то як сріблом посипав по чорну, а котре білий, то як маслом хліб помастив" [1, 70].

В. Стефаник використовує багатогранність дієслова української мови для творення порівнянь з об'єктом порівняння, який має кілька характерних ознак, за якими їх можна порівнювати. Так, наприклад, лексема „пес” реалізується в наступних порівняннях: *Тепер хлопці підбігали і почали валити бучками по ногах. – Ліпше синку, уваліт му ноги, як псови, аби тьгав за собов [1,24], Хлопці вже і підбігали, як щенюки, і били по ногах, і відбігали, і знов били [1,24]. А гуцул поробит таке, шо чоловік о-світі си забуває. Гуцула гони від хати як пса [1,32], Митро вже від ранку взявся до чобіт. Сидів коло лави против вікна, обклався старим шкураттєм, воскував нитки на дратву і бісився як пес [1,46], Або поглажу его по голові, і він ляже міні під ноги, як вірний пес [1,57], Та й поховают нас [старих], як псів, бігме, чобота на ногу не покладут... [1.90].* Кожне з наведених порівнянь підсилює емоційно-експресивну дієвість тексту через процесуальність дієслів, які створюють динамізм у зображених подіях.

У творчих полотнах В. Стефаника знаходять синтаксичний вияв порівняння у вигляді, як правило, підрядних речень і зворотів, оформлених переважно сполучником „як”, зрідка – „як би”, „як коли би”, в поодиноких випадках – „ніби”, „мов”, де зближуються, порівнюються не стільки якості предметів, людей тощо, скільки дії.

Наприклад: *Аби так моїм ворогам конати, як мені було із свої хати віступати! [1,14], Сиджу я та реву, так реву, якби з ні хто паси дер [1,14], Заплакали [вікна], як маленькі діти [1,14], Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов – так заплакала [1,14], Від заходу било на них світло, як від червоного каміння – тверде і стале [1,15], Як від умерлого – такі смутні виходили [1,15], Тато впав на віз і трясся як лист [1,16], Сльози падали як дощ [1,17], Твердий такт жєлізници гатив у мужицьку душу як молотом [1,17], Ноги ї посиніли від снігу, верещала, як несповна розуму [1,17], Старий схлипав як дитина [1,17], Плач і колія підкидали сивою головою як гарбузом [1,17], А шкода, шо-с уріс, як дуб [1,18], Ноги делькотіли як підвіяні і шпоталися [1,18], Вершок голови віднав як лупина [1,19], Догори ліз кінь, як по леду [1,61], Ліва рука Івана обвилася сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі [1,61], Тупо глядів навперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожде єї слово головою потакував [1,64], Заскреготав зубами, як жорнами... [1,66], Як нараз дес заgrimит, як коли би гора завалиласи! [1,31], Радним як коли би камінь із серця спав [1,79] та інші. Саме такі порівняння, де розкривається*

конкретна дієвість образу і зближується з дією, найчастіше зустрічаються в Стефаникових новелах.

Використовуючи порівняння, автор часто групує їх або за допомогою методу контрастного зіставлення, або за допомогою прийому нагнітання. Наприклад: *Лишень четверо чорних очей, що були живі і що мали вагу. Здавалося, що ті очі важили би так, як олово, а решта тіла, якби не очі, то полетіла би з вітром як пір'є* [1,51].

Новеліст, змальовуючи образи голодних дітей, майстерно підібрав елементи для конкретного зіставлення двох порівнянь: *тіло – як пір'є, очі – як олово*.

Одну й ту ж дію В. Стефаник оформлює через різні порівняння в залежності від відповідної психологічної ситуації. Пор.: *Бий, як пса від чужої хати!* [1,13], *Гуцула гони від хати як пса* [1,32], *Стоїть у церкві, як баран недорізаний* [1,33], *Станеш насеред церкві, як сновида* [1,33], *Бо не стій у церкві як слуп* [1,34].

Часто у новеліста один і той же предикат порівняння може характеризувати різні дії чи ознаки. Вище ми це показали на прикладі іменника-об'єкта *пес*. Тут наведемо приклади, де В. Стефаник у тому ж розумінні використовує іменники *камінь*: *Антін по цім слові гатить руками у землю, як у камінь* [1,14], *Від заходу било на них світло, як від червоного каміння* [1,15], *Ой, легко йти з рідного села*, як каміння гризти [1,14], *Стю як камінь* [1,31], *А я [стара хвора Митрова мама], як отот твердий камінь, що го ніхто не годен роздавити* [1,47], *Чогось ему так стало, як коли би ему хто тяжкий камінь поклав на груди* [1,51-54], *Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду* [1,65], *Так тьижко, вам кажу, як з каміня за тот грейцір!* [1,75], *Радним як коли би камінь із серця спав* [1,79], *Прив'язана [спить мама] чорним волоссем до чорної землі, як камінь* [1,95], *А ніч клала їх [людей] в сон, як каменів* [1,105]; *листок*: *Тато впав на віз і трясся як лист* [1,16], *Нема з неї так нічо, як з отого листка* [1,40], *Та цибух [люльки] розігрався – все вимикався з губів. Як осінній листок на рвучкій воді* [1,56], *Підемо світами і розвіємоси на старість, як лист по полю* [1,67], *Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листе* [1,70].

Для творення динамічної картини у творі В. Стефаник вводить у порівняння лексему *вітер* (об'єкт порівняння). Вжите в переносному значенні при дієсловах на позначення інтенсивної дії, воно підкреслює швидкість її виконання.

Наприклад: *Лиш небіжка Доця зо мнов ішла, а бахурі полетіли як вітер... [1,42], Десь у споді [долини] чорт їмив єї [бабу], завдав на себе та й почав летіти з нею як вітер [1,46], Від жіночого стола надбіг плач, як вітер [1,67].*

Семантична спрямованість порівняння поширюється від предмета до реалії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в експресивно-оціночному плані.

Наприклад, порівняння Семена та частин його тіла у новелі *Побожна зі свиннями* — *чмакає, як штири свини [1,33], з конем — махаєш головов, як конина на сонце [1,34], таку маєш гьамбу нехарапутну, як у старої конини [1,33], з колодою — насадився, та й льигає як колода [1,33], з бараном — стоїть у церкві, як баран недорізаний [1,33], з холерою — він такий зателепаний, як колєра [1,33], зі слупом — бо не стій у церкві як слуп [1,34], з павуком — пускаєш нитки слини, як павук, такі тоненькі... [1,34], зі сновидою — станеш посеред церкві, як сновидида [1,33], з воротами — рот вже розхиливси, як ворота... [1,34]* висвітлюють його діяльність, поведінку, вади. Найповніше художні образи, предмети, явища, дії в новелах В. Стефаніка виявилися в поширених порівняльних конструкціях, що утворилися завдяки наявності в них різноманітних епітетів, завдання яких підкреслити, вирізнити всі можливі семантичні відтінки об'єктів порівняння.

Наприклад: *Заплакали, як маленькі діти [1,14], Від заходу било на них світло, як від червоного каміння — тверде і стале [1,15], Старий схлипав як мала дитина [1,17], ... Як якис казав, як мама рідна на добре радиш [1,21], О, вже ти такий газда свої жінці, як вербовий заніз у ярмі [1,21], Взяв мішок на плечі та й поволікся додому з дітьми, як пришиблена курка [1,25], На такі шіфі, як хата великі... [1,28], Мої, моспане, будинки, як та птаха легка, шо ледве землі доторкаєси [1,30], Боже, божє, таку маєш гьамбу нехарапутну, як у старої конини [1,33], Стоїть у церкві, як баран недорізаний [1,33], Та же за тебе була би й сука не пішла, за такого вола невмиваного [1,34], Сині нігті були, як єї сині очі [1,36], Сонце, як рідна мама, розігрівало старі кості [1, 41], У тій хатині, що лізе на горб як перевалений хруцик, лежала баба [1,44], А вона [жінка], як бідна милосердна сестра... [1,47], А я [стара хвора Митрова мама], як отот твердий камінь, шо го ніхто не годен роздавити [1,47], У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла [1,54], Та цибух [люльки] розігравси — все вимикався з губів. Як осінній листок на воді [1,56] та інші.*

Найчастіше В. Стефаник оформлює порівняння як підрядну частину: *Аби тобі так умирати легко, як міні гезди легко!* [1,13], *Мой, ти паршьюку, не телепайси над книжков, як шибеник на грабку* [1,20], *Глядить з берега на воду, як на утрачене щастє* [1,65], *У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла* [1,54], *Вона [дорога], як полотно, під ним угиналася* [1,106], *Куми зате сиділи, як вкопані* [1,137], *Я можу працювати, бо маю моцні руки, як кінцке копито* [1,147]. Є у новелах В. Стефаника порівняння, в яких те, з чим порівнюється, оформлене окремим реченням чи кількома. Наприклад: *Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов – так заплакала* [1,14], *Як входили назад до хати, то ціла хата заридала. Як би хмара плачу, шо нависла над селом, прірвалася, як би горе людське дунайську загату розірвало – такий був плач* [1,71], *Все удавали [діти] спокійних, бо боялися, аби тато не бив. Але як до хати не входив тато, то вони знов злізали з печі, аби гарцювати по землі. Так голуби спускаються цілим стадом на тік. А як мужик рипне хатніми дверми, то вони покидають зерно і перепуджені злітають під небо* [1,48].

Порівняння в новелах В. Стефаника відрізняються різноманітністю форм та багатством змісту. Вони в художніх полотнах відтворюють найрізноманітніші почуття з їх відтінками як позитивного, так і негативного характеру, що залежить від ситуації, контексту та від того, чим виражений об'єкт порівняння зі сторони семантики номінанти.

Відбір об'єктів порівнянь залежить від того, що зображує письменник і як він оформляє ставлення персонажів один до одного, частково оцінку автора.

Зіставлення в порівняннях відбуваються на основі зовнішніх ознак, характерних властивостей об'єкта, на основі процесів та дій – такі порівняння найчастіше використовує автор новел – зміни стану на основі асоціацій. Порівняння часто доповнюються іншими художніми засоба — епітетами, метафорами, персоніфікаціями. Це робить їх більш образними та яскравими. У кожній новелі порівняння вдало підібрані і тільки в ньому оформлено докладний опис тієї чи іншої картини, характеру, чи персонажа. Добір об'єктів порівнянь сприяє повнішому розкриттю теми новел – життя, побуту, поведінки, звичок та звичаїв. Деякі порівняння мають чітко виражену фольклорну основу.

Література

- Ашурова Д., 1970, *Лингвистическая природа художественного сравнения*, Москва.
- Бастрыкина Г., 1974, *Сравнение в прозе Всеволода Иванова – Вопросы грамматики и стилистики русского языка*, Иркутск.
- Бушмин А., 1969, *Методические вопросы литературоведческих исследований*, Ленинград.
- Виноградов В., 1963, *Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика*, Москва.
- Домбровський В., 1923, *Українська стилістика і ритміка*, Київ.
- Ковалик І., 1972, *Характеристика стилю В. Стефаніка*, Рідна мова, Ч. 6.
- Лесин В., 1965, *Творчість Василя Стефаніка*, Львів.
- Лесин В., Пулинець О., 1965, *Словник літературознавчих термінів*, Київ.
- Пустова Ф., 1972, *Тропіка в художньому творі*, Донецьк.
- Смикалова Л., 1981, *Стилістична функція художнього порівняння в романі Гр. Гріна Влада і слава Іноземна філологія*, вип. 61, с. 21.
- Стефанік В., 1949, *Повне зібрання творів Василя Стефаніка*, т.1, Київ.
- Труш І., 1958, *Про мистецтво і літературу*. – Збірник статей, Київ, с. 18.
- Черемисина М. и др., 1974, *Структурные типы сравнительных конструкций с союзом like*. – В помощь преподавателям иностранных языков, Новосибирск.
- Шапиро М., 1957, *Структура сравнений. На материале романа М. Шолохова Тихий Дон*, Уч. зап. Тирасполь. пед. ин-та, вып. 5, с. 5-6.
- Штенько Й., 1972, *Стиль й контекст*, Москва.

Умовне скорочення

[1, 56] – Стефанік В., *Повне зібрання творів Василя Стефаніка*, т.1, Київ.

The Artistic Comparisons as Stylistic Elements of V. Stephanik's Novel

Artistic comparisons in V. Stephanik's novel are considered as stylistic elements of literary production language, which consolidates contrasts, that are interdependent in the frames of one structure and represented world outlook and world sensation of author so as characters.

Порівняння як стилістичний елемент новелістики В.Стефаніка

ЯРОСЛАВ ЧОРНЕНЬКИЙ

In the base of tropes are the form and maintenance, which going in the structure of the text express the story, intensify the language of *dramatis personae* and than, representing their psychic state, form picturesque portrat characteristics, draw the nature pictures.

Novels tropic promotes to comprehension of psychologism and figurativeness of V.Stephanik's individual author's style.